

ІНТЕГРУВАННЯ СЕРТИФІКОВАНИХ СИСТЕМ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВИМОГА ТА НЕОБХІДНІСТЬ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Представлено результати досліджень авторів питання інтенсивності впровадження міжнародних стандартів якості та екологічного управління в підприємницькій діяльності як на рівні малих підприємств, так і великих корпорацій у нашій державі. Висвітлено ключові пріоритети від впровадження сертифікованих систем екологічного менеджменту в підприємницьку діяльність.

Ключові слова: екологічний менеджмент, стандарти якості, конкурентноспроможність.

Представлены результаты исследований авторов в вопросе интенсивности внедрения международных стандартов качества и экологического управления в предпринимательской деятельности как на уровне малых предприятий, так и крупных корпораций в нашей стране. Освещены ключевые приоритеты от внедрения сертифицированных систем экологического менеджмента в предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: экологический менеджмент, стандарты качества, конкурентноспособность.

The results of the author in question the intensity of implementation of international standards of quality and environmental management in business at the level of small enterprises, and large corporations in this country. Deals with the key priorities of the introduction of certified environmental management systems in the business.

Key words: environmental management, standards of quality, competitiveness.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні низкою державних документів [2; 3] визначена необхідність поліпшення бізнес-клімату, забезпечення дерегуляції у господарській діяльності, подальшого розвитку підприємництва. Однак загострення екологічних проблем, які постали разом із соціально-економічними, диктує необхідність екологічної спрямованості інноваційного розвитку конкурентноспроможної економіки.

Метою досліджень, представлених у роботі, є аналіз сучасного стану щодо впровадження міжнародних стандартів якості та екологічного управління в підприємницькій діяльності як на рівні малих підприємств, так і великих корпорацій у нашій державі. Робота виконувалась у межах кафедральної НДР 0113U005721.

Матеріали досліджень. Використано матеріали досліджень авторів у південних областях України та матеріали досліджень, представлених ДП «Миколаїв-стандартметрологія».

Результати досліджень та їх обговорення. Міжнародний досвід свідчить, що стану лідера у світовій економіці, у соціальному й культурному розвитку досягають тільки ті країни, які спроможні

забезпечити світову якість продукції та послуг. Це створює виробникам конкурентні переваги, а споживачам – комфортні умови життя. Саме тому в провідних країнах світу проблеми якості постійно знаходяться у фокусі економічних інтересів держави, суспільства та пересічних громадян.

З огляду на вступ України до СОТ та євроінтеграційну направленість вектора розвитку економіки країни питання якості середовища життєдіяльності людини швидко стають актуальними в усіх галузях народного господарства. Це визначає необхідність готувати організації (підприємства, установи) до жорстких правил світової торгівлі, розуміючи, що наявність сертифікованої системи управління навколишнім середовищем може стати невід'ємною частиною вимог торгових партнерів України для придбання українських товарів, визначити екологічні аспекти її діяльності, продукції чи послуг. Потрібно зазначити, що в Україні проблеми екологічного управління практично не досліджені. Окремі аспекти екологічного менеджменту опрацьовували такі вчені, як В. І. Андреев, Б. М. Данілішин, С. І. Дорогунцов, О. Л. Кашенко, О. О. Погрібний. Серед закордонних авторів, на працях яких базуються дослідження вітчизняних

науковців, доречно виділити В. Дітріха, Е. Лемінга та інших авторів. Системи екологічного менеджменту, які на сьогодні існують, подані у британському стандарті BS7750, у директиві Європейського Союзу з екологічного менеджменту Eco-management and Audit Scheme (EMAS).

Тому з міжнародного досвіду можна дійти висновків, що потенційними вигодами, пов'язаними з впровадженням ефективної системи екологічного управління, є поліпшення репутації організації в очах громадськості, органів державної влади, інвесторів; поліпшення взаємодії з постачальниками й споживачами; укладання договорів страхування з прийнятними внесками; отримання права на пільгове оподаткування; вдосконалення управління витратами; зменшення кількості інцидентів, що призводять до юридичної відповідальності; заощадження сировини, матеріалів та енергії.

Одним із найбільш важливих інструментів взаємовідносин між країнами сьогодні стають екологічні норми та вимоги. Через загострення боротьби за ринки виробництва та збуту продукції екологічні норми та вимоги є екологічним бар'єром для обмеження експорту багатьох видів промислової та сільськогосподарської продукції вітчизняних виробників. Як відомо, в нашій країні через низку соціально-економічних причин склалась небезпечна екологічна ситуація: чорнобильська катастрофа, ряд екотоксикологічних аварій, підвищене техногенне навантаження на довкілля в промислово розвинених районах України, до яких, зокрема, належить і Миколаївщина [1], значно загострили еколого-економічні проблеми, що нагромаджувалися десятиліттями. Екологічна ситуація в Миколаївській області сьогодні досить напружена, бо промисловий комплекс і багатогалузеве сільське господарство здійснюють значний негативний вплив на довкілля. На Миколаївщині налічується більше 400 потенційно небезпечних об'єктів, більше 20 – хімічно небезпечних об'єктів. Незважаючи на те, що обсяги виробництва продукції в області за останні десять років значно знизились, рівень техногенного навантаження на основні складові екосистеми залишається істотним. Очевидним проявом екологічного неблагополуччя є смертність населення, яка останнім часом має тенденцію зростання. Тому забезпечення екологічної безпеки функціонування підприємств-товаровиробників може безпосередньо сприяти підвищенню конкурентоспроможності цих підприємств.

У країнах Західної Європи економічні втрати від неефективного екологічного менеджменту на підприємствах, за різними оцінками, досягають 3-5 % від розміру валового внутрішнього продукту; в Російській Федерації – 10-15 %; дані щодо України – відсутні. Тому найперспективнішим шляхом розв'язання екологічних проблем промислового виробництва слід вважати саме екологічний менеджмент – внутрішньо мотивовану ініціативну діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на досягнення їхніх екологічних цілей і завдань. Протягом останніх 5-10 років у всьому світі серед

компаній спостерігається зростання усвідомлення тих обставин, що екологічний менеджмент є важливим чинником забезпечення основного напрямку діяльності компаній, тісно пов'язаним, зокрема, із системою менеджменту якості. Дедалі більша кількість компаній використовує провідні стандарти ISO 14001 для впровадження систем екологічного менеджменту.

Це стосується й суб'єктів малого та середнього підприємництва, яких, зокрема, у Миколаївській області зареєстровано 88,8 тис., а частка обсягу продукції (робіт, послуг, товарообігу) в галузі реального сектору економіки та соціальної сфери, реалізованої середніми та малими підприємствами, становить близько 56 % від загального обсягу реалізації області, з яких 25,6 % припадає саме на малі підприємства. Ці величини є типовими й для всієї України, хоча кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення в Миколаївській області становить 406 одиниць, при найвищому по Україні цьому показнику в місті Київ (599 одиниць), а також у Київській (429 одиниць), Одеській (419 одиниць), Харківській (410 одиниць) областях, а найнижчому – в Сумській (307 одиниць), Волинській (286 одиниць), Львівській (284 одиниць), Рівненській (284 одиниць) та Тернопільській (283 одиниць) областях.

Однак при цьому не проглядається інтенсивного впровадження у середньому та малому підприємстві систем екологічного управління, систем управління навколишнім середовищем. Так, якщо сертифікація систем управління якістю за стандартами ISO серії 9000 на підприємствах поступово впроваджується, то за стандартами ISO серії 14000 – дуже мляво. На початок 2014 р. сертифіковано 82 системи управління підприємств різних галузей промисловості Миколаївської, Донецької, Хмельницької, Київської, Кіровоградської областей та інших регіонів України. За даними ДП «Миколаївстандартметрологія» в Миколаївській області, зокрема, із 73 сертифікованих підприємств сертифікати на системи управління якістю мають 35 підприємства; на системи управління безпечністю харчових продуктів – 33; на системи екологічного керування – усього 4 підприємства; а на систему гігієни і безпеки праці – усього 1 (безпосередньо ДП «Миколаївстандартметрологія») (рис. 1).

На Миколаївщині сертифіковано інтегровані системи управління на ТОВ «Сандора», ФГ «Органік Системс», ТОВ «ЕВЕРІ», ТОВ «Томіг», ФГ «Іванов», ФОП Масловський Ю. В., ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв», ПАТ «Первомайський МКК», ДП НВКГ «Зоря»-«Машпроект», ПАТ «Веселинівський завод СЗМ», ПрАТ «Інпроектсервіс» та інших. Єдина в Миколаївській області інтегрована система управління якістю (ISO 9001) і система управління гігієною та безпекою праці (OHSAS 18001) сертифікована тільки на підприємстві ДП «Миколаївстандартметрологія». Зараз на цьому підприємстві, при цьому єдиному в Україні в цій сфері, впроваджується також і система екологічного керування (ISO серії 14001).

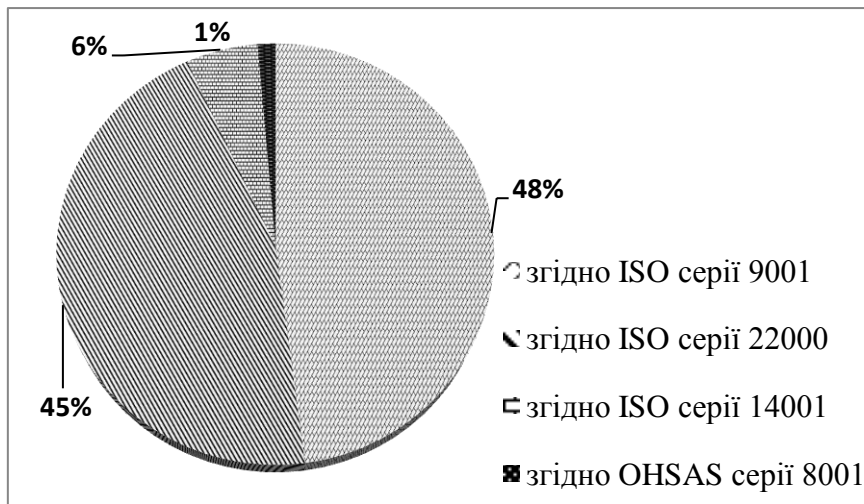

Рис. 1. Розподіл за схемами сертифікації серед 73 сертифікованих підприємств Миколаївщини станом на 01.01.2014 р.

Таким чином, різка зміна умов дії вітчизняних підприємств, вимоги, що висувають ринкові відносини, та стан економіки в країні поставили перед українськими підприємствами першочергові завдання – адаптації та виживання в нових умовах. Уже сьогодні національні виробники, котрі вийшли зі своєю продукцією на міжнародні ринки, пересвідчилились, що без впровадження систем управління якістю неможливо знайти торгового партнера, а тим більше завоювати ринки збуту й бути там конкурентоспроможними. Саме конкуренція передбачає жорстоку боротьбу за споживача і змушує керівників підприємств шукати нові підходи для виробництва продукції найвищої якості. А це означає необхідність її відповідності міжнародним стандартам якості і, при цьому, не лише якості безпосередньо продукції за стандартами ISO серії 9000, а й якості навколишнього середовища за стандартами ISO серії 14001 та якості виробничого процесу за безпечністю та гігієною праці за стандартами OHSAS 18001, тобто інтегрованих систем на базі поєднання: якість продукції + якість навколишнього середовища + безпека та здорова організація виробничого процесу.

Така необхідність, однак, вказує на той факт, що сьогодні, наприклад, як для промислової Миколаївщини, де розвиваються як великі підприємства різних галузей народного господарства (ядерної енергетики, кольорової металургії, гірничо-видобувної та переробної галузі), так і малі підприємства (харчової, переробної галузі та інше), підготовлених керівників організацій та їх підрозділів, які володіють необхідними знаннями у сфері визначення ефективної стратегії розвитку організації (підприємства, установи), визначення програми діяльності установи (структурного підрозділу) в галузі стандартизації, сертифікації та якості, ідентифікації ризику організації (підприємства, установи) в соціальних та екологічних системах, розроблення та здійснення заходів з укріплення та розвитку матеріальної, соціально-економічної та соціально-побутової бази діяльності установи (структурного підрозділу) із стандартизації, сертифікації та якості, ще не достатньо.

Саме з відсутністю кваліфікованого забезпечення додержання якості товарів, робіт та послуг пов'язується необхідність підготовки нового покоління висококваліфікованих фахівців незалежної України. При цьому сьогодні на підприємствах, установах, організаціях України дуже мало менеджерів та фахівців, які володіють необхідними знаннями у сфері управління якістю, ще не створено багаторівневої цілісної системи підготовки персоналу з якості. Як наслідок, більшість вітчизняних організацій (підприємств, установ) не застосовують сучасні методи управління якістю на основі TQM (тотального менеджменту якості). А досвід окремих підприємств України, які мали високі досягнення у сфері якості продукції, не поширюється через відсутність ефективної системи інформаційного забезпечення.

Тому разом із цим сьогодні відчувається потреба в дипломованих фахівцях, які мають бути здатними здійснювати системний і стратегічний аналіз управління діяльності організації (підприємства, установи), впроваджувати на них сертифіковані системи управління навколишнім середовищем, прогнозувати та будувати сценарії розвитку організації (підприємства, установи), оптимізувати процеси з орієнтацією підвищення якості вироблених товарів та наданих послуг, якості втіленої системи екологічного менеджменту.

Висновки. Адаптація та виживання вітчизняних підприємств в умовах орієнтації на європейського споживача визначає необхідність відповідності міжнародним стандартам якості не лише безпосередньо виробленої продукції та наданих послуг, а й якості навколишнього середовища та якості виробничого процесу за безпечністю та гігієною праці – тобто інтегрованих систем управління на базі поєднання: якість продукції (за стандартами ISO серії 9000) + якість навколишнього середовища (за стандартами ISO серії 14001) + безпека та здорова організація виробничого процесу (за стандартами OHSAS 18001).

Переорієнтація підприємницької діяльності на нові міжнародні стандарти, на створення в організаціях (установах, організаціях) системи екологічного

менеджменту за ISO 14001, системи управління гігієною і безпекою праці за OHSAS 18001 сприятиме поліпшенню репутації організації в очах громадськості, органів державної влади, інвесторів; поліпшенню взаємодії з постачальниками й споживачами; укладанню договорів страхування з прийнятними

внесками; отриманню права на пільгове оподаткування; вдосконаленню управління витратами; зменшенню кількості інцидентів, що призводять до юридичної відповідальності; заощадженню сировини, матеріалів та енергії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григор'єва Л. І. Формування радіаційного навантаження на людину в умовах півдня України: чинники, прогнозування, контрзаходи : монографія / Л. І. Григор'єва, Ю. А. Томілін. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 370 с.
2. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні».
3. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» // Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки

Рецензент: Кутлахмедов Ю. О., д. б. н., професор;
Огородник А. М., к. т. н., ст. викладач.

ГРИГОР'ЄВА Людмила Іванівна – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри біології та екологічної безпеки Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: радіаційна гігієна та дозиметрія, оцінка еколого-техногенного та радіаційного ризику, біологічні методи очищення екосистем.

ТОМІЛІН Юрій Андрійович – доктор біологічних наук, професор, директор Інституту радіаційної та екологічної безпеки Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: екологічна та радіаційна безпека техногенно-навантажених територій, біологічні методи очищення екосистем, автоматизовані системи радіаційного контролю.

КОВАЛЬ Анна Володимирівна – доктор наук з державного управління, доцент, професор Інституту державного управління Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: державне управління та соціальна безпека населення.